

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาโครงสร้างราคาและการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก: กรณีข้าวและยางพารา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างตลาดและโครงสร้างราคาข้าวและยางพาราในระดับต่างๆ 2) ศึกษาการตอบสนองของราคาในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก 3) ศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเมือง นโยบายของรัฐ และปัจจัยธรรมชาติที่มีผลต่อราคาและโครงสร้างราคาของข้าว และยางพารา และ 4) เสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความผันผวนของราคา โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่

1. การศึกษาเชิงพรรณนา ที่เกี่ยวกับโครงสร้างตลาดและโครงสร้างราคาข้าวและยางพาราในระดับต่างๆ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อราคาและโครงสร้างราคาข้าว ตลอดจนเสนอแนวทางในการกำหนดนโยบายและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับข้าวและยางพารา ในส่วนนั้นนอกจากใช้ข้อมูลทุติยภูมิแล้ว ยังมีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 20 ราย ทั้งภาคเอกชน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญในด้านที่ศึกษา

2. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เป็นการศึกษาการตอบสนองของราคาในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก โดยใช้เครื่องมือทางเศรษฐมิติ ได้แก่ ทำการทดสอบคุณสมบัติความนิ่งของข้อมูลด้วยวิธี unit root เป็นอันดับแรก และหลังจากนั้นใช้วิธี cointegration เพื่อศึกษาดุลยภาพในระยะยาวของตัวแปรทั้งหมด สำหรับในตลาดข้าวประกอบด้วยราคาข้าวในลักษณะตลาดแนวนอน 3 ระดับราคา ได้แก่ 1) ราคาหน้าฟาร์ม (RICEFG) เป็นราคาที่เกษตรกรขายได้ 2) ราคาขายส่ง (RICEWS) เป็นราคาข้าวขาว 5% ของตลาดขายส่งสินค้าโภคภัณฑ์ในกรุงเทพมหานคร และ 3) ราคาตลาดโลก (RICEWD) เป็นราคาส่งออก (ราคาเอฟโอบี) ของประเทศไทยซึ่งถูกใช้เป็นราคาอ้างอิงในตลาดข้าวโลก ส่วนตลาดยางพารานั้นราคาขายพาราจึงมี 4 ระดับ คือ 1) ราคาหน้าฟาร์ม (RUBFG) เป็นราคาขายแผ่นดิบในตลาดท้องถิ่น 2) ราคาขายส่ง (RUBWS) เป็นราคาประมูลยางแผ่นดิบรมควันชั้น 3 ณ ตลาดกลางยางพารา อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดสงขลา 3) ราคาส่งออก (RUBEX) เป็นราคา

เอฟโอบีของกรุงเทพมหานคร และ 4) ราคาตลาดโลก (RUBWD) เป็นราคาขายแผ่นดิบรมควัน ชั้น 3 ของตลาด SICOM ซึ่งถูกใช้เป็นราคาอ้างอิงในตลาดยางพาราโลก นอกจากนี้ยังศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปรที่ละคู่ตามวิธี causality การวิเคราะห์การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (shock) ในราคาตลาดโลก และการวิเคราะห์การแยกส่วนความแปรปรวนเพื่อพยากรณ์องค์ประกอบของความเสียหายจากการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลกที่มีอิทธิพลต่อราคาในตลาดระดับต่างๆ โดยในการศึกษานี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิรายเดือนของข้าวในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2541 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2561 รวม 245 ตัวอย่าง ส่วนยางพาราเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2544 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2561 รวม 209 ตัวอย่าง

สำหรับผลการศึกษาโครงสร้างราคาและการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก: กรณีข้าวและยางพารา สามารถสรุปได้ดังนี้

1) โครงสร้างตลาดข้าวและยางพารา มีลักษณะคล้ายคลึงกันกล่าวคือ โครงสร้างตลาดข้าวประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้องหลายภาคส่วนตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เริ่มจากในระดับต้นน้ำ ได้แก่ ไร่นาที่ชาวนาปลูกข้าว เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นแล้วชาวนาจะขายข้าวผ่านทาง การจำหน่ายข้าวเปลือก 2 ช่องทาง คือ การขายให้กับโรงสีข้าวบริเวณใกล้เคียง และการขายผ่านตัวกลางค้าข้าว เช่น สหกรณ์การเกษตรที่ตนเป็นสมาชิก ตลาดกลางค้าข้าว หรือท่าข้าว และผู้รวบรวมข้าวเปลือก ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นผู้นำข้าวเปลือกไปจำหน่ายให้โรงสีขนาดกลางและขนาดใหญ่อีกทอดหนึ่ง โดยทั่วไปชาวนาส่วนใหญ่ไม่จะขนข้าวไปจำหน่ายให้กับโรงสีโดยตรง เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการขนย้ายสูง ซึ่งโครงสร้างตลาดผู้ผลิตในระดับต้นน้ำนี้จะมีลักษณะใกล้เคียงกับตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ผู้ผลิตคือชาวนามีจำนวนมากและสินค้ามีลักษณะเหมือนกัน ชาวนามีอำนาจในการต่อรองต่ำและอำนาจในการผูกขาดจะอยู่ที่คนกลางมากกว่า สำหรับผู้ส่งออกจะมีอำนาจผูกขาดมากที่สุดในห่วงโซ่อุปทาน อาจจะมี ความใกล้เคียงกับตลาดผู้ขายน้อยราย เนื่องจากมีจำนวนไม่มากและเป็นรายใหญ่ที่มีเครือข่ายในต่างประเทศ มีความชำนาญและมีข้อมูลข่าวสารดี

ส่วนโครงสร้างตลาดยางพาราเริ่มจากในระดับต้นน้ำ ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มที่ลงทะเบียนกับการยางแห่งประเทศไทย (กยท.) และจะได้รับการดูแลจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง สำหรับในระดับต้นน้ำเมื่อมีการกรีดยางแล้วเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราจะนำไปขายให้กับกลุ่มรับซื้อที่กระจายอยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นระดับกลางน้ำ ในส่วนนี้กลุ่ม

รับซื้อจะมีอำนาจในการต่อรองมากกว่าเกษตรกร และเป็นผู้กำหนดราคาซื้อขายโดยอิงกับราคาของตลาดกลางเป็นหลัก ต่อมากลุ่มรับซื้อจะนำยางพารามาจำหน่ายที่ตลาดกลาง กลุ่มนี้จะได้รับกำไรจากส่วนต่างของราคารับซื้อและราคาขายนั่นเอง สำหรับผู้เข้ามาซื้อขายยางพาราในตลาดกลางก็คือโรงงานแปรรูปซึ่งเป็นระดับปลายน้ำ โดยจะทำหน้าที่ในการกระจายยางแปรรูปสู่โรงงานผลิตยางอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้โรงงานแปรรูปยังขายให้นายหน้า (broker) เพื่อส่งออกอีกด้วย สำหรับโรงงานที่มีเครือข่ายในต่างประเทศก็อาจมีการส่งออกด้วยตนเอง ผู้ส่งออกยางพาราก็นับรวมอยู่ในระดับปลายน้ำด้วย กลุ่มปลายน้ำนี้จะมีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มกลางน้ำ ดังนั้นอำนาจในการต่อรองและผูกขาดจึงมีมากกว่า

2) โครงสร้างราคาของข้าวและยางพารา สำหรับโครงสร้างราคาของข้าวประกอบด้วยราคาข้าวในลักษณะตลาดแวนอนประกอบด้วย 3 ระดับราคา ได้แก่ 1) ราคาหน้าฟาร์ม (RICEFG) เป็นราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้ 2) ราคาขายส่ง (RICEWS) เป็นราคาข้าวขาว 5% ของตลาดขายส่งสินค้าโภคภัณฑ์ในกรุงเทพมหานคร และ 3) ราคาตลาดโลก (RICEWD) เป็นราคาส่งออก (ราคาเอฟโอบี) ของประเทศไทยซึ่งถูกใช้เป็นราคาอ้างอิงในตลาดข้าวโลก เนื่องจากประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก ส่วนโครงสร้างราคาของยางพาราประกอบด้วย 4 ระดับคือ 1) ราคาหน้าฟาร์ม (RUBFG) เป็นราคายางแผ่นดิบในตลาดท้องถิ่น 2) ราคาขายส่ง (RUBWS) เป็นราคาประมูลยางแผ่นดิบรมควัน ชั้น 3 ณ ตลาดกลางยางพารา อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 3) ราคาส่งออก (RUBEX) เป็นราคาเอฟโอบีของกรุงเทพมหานคร และ 4) ราคาตลาดโลก (RUBWD) เป็นราคายางแผ่นดิบรมควัน ชั้น 3 ของตลาด SICOM ซึ่งถูกใช้เป็นราคาอ้างอิงในตลาดยางพาราโลก

จะเห็นว่าโครงสร้างราคาของยางพารามีระดับราคามากกว่าข้าว เนื่องจากมีตลาดซื้อขายยางพาราที่เป็นทางการในต่างประเทศ นั่นคือ ตลาดซื้อขายยางพาราล่วงหน้าในโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น หรือ Tokyo Commodity Exchange (TOCOM) และตลาดซื้อขายยางพาราล่วงหน้าในประเทศสิงคโปร์ หรือ Singapore Commodity Exchange (SICOM) โดยมีผู้ซื้อและผู้ขายจำนวนมากเข้าไปทำธุรกรรมในตลาดทั้งสอง ดังนั้นราคาซื้อขายจึงถูกอ้างอิงเป็นราคาตลาดโลก

3) การตอบสนองของราคาในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก จากผลการศึกษาเชิงปริมาณ พบว่า ราคาข้าวในระดับปลายน้ำ หรือ ราคาส่งออก ได้รับอิทธิพลจากราคาในระดับต้นน้ำและกลางน้ำ นั่นคือ ราคาหน้าฟาร์มและราคาขายส่งเป็นหลัก อย่างไรก็ตามเมื่อมีการ

เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (shock) ในราคาตลาดโลก ทั้งราคาหน้าฟาร์มและราคาขายส่งมีการตอบสนองในลักษณะที่คล้ายกัน คือ มีการตอบสนองในทิศทางเดียวกัน เช่น เมื่อราคาตลาดโลกปรับตัวสูงขึ้นราคาหน้าฟาร์มและราคาขายส่งจะปรับตัวสูงขึ้นตาม และใช้ระยะเวลาในการปรับตัวประมาณ 4-4.5 เดือนจะเข้าสู่ดุลยภาพใหม่

ส่วนราคายางพาราในระดับต่างๆ นั้นมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนมากกว่าราคาข้าว กล่าวคือ ราคาหน้าฟาร์ม ราคาขายส่ง และราคาตลาดโลก ต่างมีอิทธิพลกับราคาในระดับอื่นทั้งสิ้น ยกเว้นราคาส่งออกของไทยที่รับเอาอิทธิพลจาก ราคาหน้าฟาร์ม ราคาขายส่ง และราคาตลาดโลก โดยที่ราคาส่งออกเองไม่มีอิทธิพลต่อราคาในระดับอื่นอย่างมีนัยสำคัญ ความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการส่งผ่านราคาในระดับต่างๆ ได้ดี ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างตลาดยางพาราของไทยมีตลาดกลางที่เข้มแข็งและมีความโปร่งใสในการประกาศราคาซื้อขายอย่างชัดเจนในแต่ละวัน ส่วนการตอบสนองของราคาในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก พบว่าราคาหน้าฟาร์ม (FG) ราคาขายส่ง (WS) และราคาส่งออก (EX) ต่างมีการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (shock) ในราคาตลาดโลกในลักษณะที่คล้ายกัน คือ มีการตอบสนองในทิศทางเดียวกัน เช่น เมื่อราคาตลาดโลกปรับตัวสูงขึ้นราคาระดับต่างๆ เหล่านี้ก็จะปรับตัวสูงขึ้นตาม และใช้ระยะเวลาเข้าสู่ดุลยภาพใหม่ในเวลา 2-4 เดือนคล้ายกับกรณีของราคาข้าว

4) ปัจจัยที่มีผลต่อราคาและโครงสร้างราคา ในกรณีของข้าวและยางพารามีความแตกต่างกันในบางประเด็น เช่น ปัจจัยที่มีผลต่อราคาและโครงสร้างราคาของข้าวที่สำคัญ ได้แก่ อุปสงค์และอุปทานข้าวในตลาดโลก คู่แข่งขันในตลาดโลก ใช้อุปทานของข้าวระดับกลางน้ำที่ยาว โครงสร้างตลาดและการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อัตราแลกเปลี่ยน และนโยบายรัฐบาล ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อราคาและโครงสร้างราคาของยางพารา ได้แก่ อุปสงค์และอุปทานในตลาดโลก ตลาดล่วงหน้า โครงสร้างตลาดและการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ราคาน้ำมัน อัตราแลกเปลี่ยน และนโยบายรัฐบาล จะเห็นได้ว่าราคายางพาราในประเทศได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกประเทศที่ควบคุมไม่ได้มากกว่ากรณีของข้าว ไม่ว่าจะเป็นราคาน้ำมัน และตลาดล่วงหน้า ดังนั้นการดูแลราคาให้มีเสถียรภาพจึงทำได้ยาก ประกอบกับยางพาราเป็นพืชยืนต้นที่ใช้เวลาในการปลูกและเก็บเกี่ยวน้ำยางยาวนานถึงกว่า 20 ปี ดังนั้นการเข้าออกจากอาชีพจึงยากกว่ากรณีของข้าวที่ระยะเวลาในการปลูกและเก็บเกี่ยวสั้น เพราะเป็นพืชล้มลุก การวางแผนการปลูกทำได้ง่ายกว่าและมีความยืดหยุ่นมากกว่า เนื่องจากสามารถวางแผนได้ปีต่อปี

5.2 อภิปรายผล

จากผลการศึกษาโครงสร้างตลาดข้าวและยางพารา พบว่าในระดับต้นน้ำตลาดมีความใกล้เคียงตลาดแข่งขันสมบูรณ์ที่มีเกษตรกรผู้ผลิตและผู้ซื้อจำนวนมาก สินค้ามีลักษณะเหมือนกัน ไม่มีผู้ผลิตรายใดมีอำนาจเหนือตลาด สอดคล้องกับแนวคิดของตลาดแข่งขันสมบูรณ์ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค อย่างไรก็ตามในสถานการณ์จริงกลับพบว่า ผู้รับซื้อมักมีอำนาจในการต่อรองสูงกว่าเพราะเกษตรกรจำนวนมากต้องรีบขายผลผลิต เช่น ในกรณีของข้าวจะมีขานาจำนวนมากที่ไม่มีผู้ฉางของตนเอง หรือมีความจำเป็นต้องรีบใช้จ่ายจากการกู้ยืมมาซื้อปัจจัยการผลิต เป็นต้น หรือในกรณีของยางพาราก็เช่นเดียวกัน เกษตรกรจำนวนมากไม่มีการแปรรูปและขายเป็นน้ำยางสด หรือไม่มีโกดังเก็บยาง การรีบจำหน่ายดังกล่าวทำให้ได้ราคาต่ำ ดังนั้นในเชิงนโยบายรัฐบาลต้องช่วยชะลอการจำหน่ายในฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อไม่ให้สินค้าออกสู่ตลาดมากเกินไปและราคาตกต่ำ ในบางรัฐบาลที่ผ่านมาได้เคยนำนโยบายลักษณะนี้มาใช้ และได้ผลน่าพอใจ เช่น มีมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกข้าวผ่านโครงการสินเชื่อชะลอการขายข้าวเปลือกนาปี ในปี 2560/2561 (จำนำยุงฉาง) เกษตรกรได้รับเงินไปใช้จ่ายก่อนโดยที่ยังไม่ได้จำหน่ายข้าว เป็นต้น

ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อราคาและโครงสร้างราคาของข้าวและยางพารานั้น เกิดจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกันดังกล่าวมาแล้ว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าราคาข้าวถูกกำหนดมาจากระดับต้นน้ำที่เป็นเกษตรกร หรือด้านอุปทานจะมีบทบาทสำคัญ เช่น ต้นทุนการผลิต ประสิทธิภาพการผลิต ปัจจัยทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นปริมาณน้ำ โรคระบาด เป็นต้น สอดคล้องกับงานศึกษาของ Chien et al. (2011) ที่วิเคราะห์โครงสร้างราคาข้าวในประเทศฟิลิปปินส์ ระบุว่าราคาหน้าฟาร์มมีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาขายส่งและราคาขายปลีก นอกจากนี้ยังพบว่าราคาขายส่งก็มีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาหน้าฟาร์มด้วย ซึ่งในส่วนหลังนี้ขัดแย้งกับผลการศึกษาที่พบว่าราคาขายส่งข้าวในประเทศไทยมิได้มีอิทธิพลต่อราคาหน้าฟาร์มแต่อย่างใด และสอดคล้องกับงานของ John (2013) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกและราคาในประเทศของข้าวไทย พบว่าราคาส่งออกข้าวของไทยได้รับอิทธิพลจากราคาภายในประเทศในทิศทางเดียวกัน

ในขณะที่ราคาของยางพาราจะได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกมากกว่า เช่น ราคาน้ำมันในตลาดโลก ราคาซื้อขายยางพาราในตลาดล่วงหน้า เป็นต้น ดังนั้นการเคลื่อนไหวของราคายางพาราจะมีความอ่อนไหวต่อปัจจัยภายนอกมากกว่า การดูแลเสถียรภาพราคายางพาราจึงทำได้ยาก สอดคล้อง

กับงานศึกษาของส่วน Khin et al. (2013) ที่ระบุว่าราคาน้ำมันในตลาดโลกมีความเชื่อมโยงกับอุปทาน อุปสงค์ สัตว์ค่างพารา และราคายางธรรมชาติ รวมทั้งงานศึกษาของ Talasombat et al. (2015) และ Sawaengkun (2014) พบว่าอัตราแลกเปลี่ยนมีอิทธิพลต่อการส่งออกข้าวในเชิงลบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในเชิงนโยบายแล้วควรส่งเสริมให้เกิดการใช้ยางพาราในประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบจำนวนมาก เช่น อุตสาหกรรมการผลิตยางรถยนต์อาจใช้การร่วมทุนกับต่างชาติที่มีศักยภาพ อุตสาหกรรมถลุงมีเอียง เป็นต้น

สำหรับการตอบสนองของราคาในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลกนั้น ทั้งราคาข้าวและยางพาราทุกระดับมีการตอบสนองในทิศทางเดียวกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (shock) เกิดขึ้นกับราคาตลาดโลก และมีระยะเวลาปรับตัวเข้าสู่ดุลยภาพใกล้เคียงกัน ดังนั้นในเชิงนโยบายแล้วหากมีการเปลี่ยนแปลงราคาในตลาดโลกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีการวางแผนเตรียมความพร้อมรับมือกับราคาในระดับต่างที่จะเปลี่ยนไป หากการเปลี่ยนแปลงราคาเพิ่มขึ้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องน่าจะได้รับประโยชน์ แต่จะอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น รอจังหวะในการจำหน่าย การเคลื่อนย้ายผลผลิตจากแหล่งอื่นมาจำหน่ายร่วมด้วย หรือนำสินค้าในสต็อกออกมาจำหน่าย เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากราคาปรับตัวลดลงก็ต้องพยายามลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เช่น เร่งการจำหน่ายออกไปก่อนที่ราคาจะตกลงมาก หรือตัดสินค้าเก็บสินค้าเข้าสต็อกรอให้ราคาปรับตัวดีขึ้นค่อยจำหน่าย เป็นต้น

5.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาโครงสร้างราคาและการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงราคาตลาดโลก: กรณีข้าวและยางพาราข้างต้น ทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้นถึงโครงสร้างตลาด โครงสร้างราคา การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของราคาในตลาดโลก รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อราคาและโครงสร้างราคา ดังนั้นเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในส่วนนี้จะกล่าวถึงแนวทางในการกำหนดนโยบายและการแก้ปัญหาของข้าวและยางพารา อย่างไรก็ตามทั้งข้าวและยางพาราต่างเป็นสินค้าเกษตรที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นสินค้าออกสำคัญอันดับต้นๆ ของประเทศ และมีผู้เข้ามาเกี่ยวข้องจำนวนมากโดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูก ปัญหาที่พบส่วนใหญ่เป็นเรื่องของราคาสินค้าตกต่ำและเกษตรกรเสียเปรียบในเรื่องต่างๆ เช่น การถูกกดราคารับซื้อ ไม่มีสถานที่เก็บรักษาสินค้า มีความจำเป็นใช้จ่ายต้องรีบจำหน่าย เป็นต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัญหาของข้าวและยางพารามีความ

แตกต่างกันในบางประเด็น ดังนั้นในการศึกษานี้จะกล่าวถึงแนวทางในการกำหนดนโยบายและการแก้ปัญหาที่ละกรณี

กรณีข้าว

สำหรับกรณีของข้าวจากผลการศึกษา พบว่าปัญหาของข้าวมาจากหลายปัจจัย เช่น อุปสงค์และอุปทานในตลาดโลก ความสามารถในการแข่งขัน ประสิทธิภาพการผลิต และเกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรอง เป็นต้น ดังนั้นแนวทางในการกำหนดนโยบายและการแก้ปัญหาราคาข้าว คือ

1. ลดช่องว่างทางการตลาด ทำให้พ่อค้าคนกลาง หรือผู้เล่นในตลาดลดจำนวนลง มักมีคำกล่าวที่ว่า “ชาวนาเป็นผู้ปลูกข้าวแต่กลไกตลาดเป็นของพ่อค้าคนกลาง” จากผลการศึกษาพบว่า ส่วนต่างของราคาหน้าฟาร์มกับราคาขายส่งค่อนข้างกว้าง เพราะคนกลางในตลาดข้าวมีหลายกลุ่ม เช่น ผู้รวบรวม สหกรณ์ ตลาดกลาง และโรงสี เป็นต้น แต่ละกลุ่มจะบวกกำไรของตนเข้าไปในการทำธุรกรรมแต่ละครั้ง ดังนั้นหากโซ่อุปทานยิ่งยาวยิ่งทำให้ราคาข้าวแพงขึ้นไปอีก ส่งผลต่อราคาข้าวในระดับปลายน้ำ คือ ผู้บริโภคในประเทศและราคาส่งออกที่ต้องบริโภคข้าวราคาแพง ขณะที่ผลประโยชน์ตกถึงมือเกษตรกรไม่มากเท่าที่ควร จึงมักมีคำกล่าวที่ว่าเกษตรกรถูกกดราคาซื้อข้าว คณะนักวิจัยมีความเห็นว่าการลดช่องว่างทางการตลาดทำให้พ่อค้าคนกลางลงโซ่อุปทานข้าวไม่ยาวมาก โดยการที่เกษตรกรจำหน่ายเอง หรือ จำหน่ายผ่านกลุ่มสหกรณ์ หรือ โรงสีของชุมชนและขับเคลื่อนให้ข้าวสู่มือผู้บริโภคโดยตรง นอกจากนี้อาจใช้การจำหน่ายทาง online ก็ได้ วิธีการเหล่านี้จะทำให้ข้าวผ่านคนกลางไม่มาก หรือไม่ผ่านคนกลางเลย เกษตรกรจะมีรายได้จากการจำหน่ายข้าวสูงขึ้น อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะนี้อาจมีข้อจำกัดสำหรับเกษตรกรที่มีผลผลิตในปริมาณมาก จึงอาจต้องการแบ่งสัดส่วนบางส่วนไปผ่านคนกลางเพื่อให้จำหน่ายได้หมดตามต้องการ

2. การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง เนื่องจากเกษตรกร หรือชาวนา ส่วนใหญ่เป็นรายย่อย ผลผลิตข้าวที่ได้ในแต่ละฤดูกาลเพาะปลูกมีปริมาณไม่มาก และมีข้อจำกัดในด้านต่างๆ เช่น ไม่มีศูนย์กลางในการเก็บรักษา มีความจำเป็นในการใช้เงินเพื่อสภาพคล่องและใช้หนี้ปัจจัยการผลิตต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อได้ผลผลิตจะรีบจำหน่ายทำให้ได้ราคาต่ำ เพราะเป็นฤดูกาลที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมาก ทำให้อำนาจในการต่อรองต่ำและยอมขายข้าวในราคาต่ำ ดังนั้นแนวทางหนึ่งเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางก็คือ การรวมกลุ่มเกษตรกร ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของกลุ่ม

เกษตรกร หรือ วิสาหกิจชุมชน หรือ สหกรณ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อขายร่วมกันจะทำให้มีปริมาณผลผลิตมาก จะสามารถต่อรองราคาได้มากขึ้น นอกจากนี้การซื้อปัจจัยการผลิตร่วมกันคราวละมากๆจะทำให้ได้ราคาถูกลง

3. การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เป็นการใช้ปัจจัยการผลิตเท่าเดิมแต่มีผลผลิตมากขึ้น หรือ การมีผลผลิตเท่าเดิมแต่ใช้ปัจจัยการผลิตลดลง ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้นนั่นเอง เช่น การเพิ่มผลผลิตต่อไร่จากการใส่ใจดูแลมากขึ้น การใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ปลูก หรือเมล็ดพันธุ์ที่เป็นที่ต้องการของท้องตลาด นอกจากนี้ขนาดพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกก็อีกปัจจัยหนึ่งในการเพิ่มผลผลิต การเพาะปลูกขนาดเล็กเกินไปจะทำให้ต้นทุนต่อไร่สูง หากมีการเพิ่มขนาดการผลิตใหญ่ขึ้นต้นทุนต่อหน่วยจะลดลงจากการได้ประโยชน์จากการประหยัดจากขนาด (economies of scale) รวมทั้งการลดต้นทุนการผลิตอาจทำได้โดยการใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น เช่น การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง การทำน้ำส้มควันไม้เพื่อไล่แมลง การใช้แรงงานในครัวเรือน เป็นต้น

4. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า เพื่อให้เกษตรกรสามารถขายได้ราคาสูงขึ้น สำหรับการสร้างมูลค่าเพิ่มข้าวอาจทำได้หลายวิธี เช่น การแปรรูปสินค้าแทนที่จะขายในลักษณะสินค้าขั้นปฐม การบรรจุหีบห่อที่สวยงามสามารถเก็บรักษาสินค้าได้นาน และการสร้างตราหือให้เป็นที่รู้จักในท้องตลาด เป็นต้น

5. การแสวงหาช่องทางการจำหน่ายใหม่ เพื่อให้เข้าถึงลูกค้ากลุ่มต่างๆได้หลากหลายยิ่งขึ้น เช่น จำหน่ายให้โรงสี กลุ่มสหกรณ์ที่ตนเป็นสมาชิก ตลาดนัด และงานแสดงสินค้าต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งการจำหน่ายทาง online หรือ e-commerce ที่มีต้นทุนต่ำกว่าและเข้าถึงผู้บริโภคได้หลากหลายมากขึ้น และคาดว่าจะได้รับความนิยมมากขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ในกรณีที่ส่งออกควรมีการหาตลาดใหม่ๆ เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายมากขึ้น

ข้อเสนอแนะข้างต้นแม้จะเป็นสิ่งที่ภาครัฐเริ่มดำเนินการไปบ้างแล้ว แต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถลงไปถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงหรือมีส่วนน้อยเกินไป เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า อย่างไรก็ตามผลการใช้มาตรการของภาครัฐเห็นผลชัดเจนในเรื่องของการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกร หรือ วิสาหกิจชุมชน หรือ สหกรณ์ ที่ทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองสูงขึ้น

กรณียางพารา

ปัญหาของยางพารามีความแตกต่างจากข้าว ในกรณีของยางพาราประเทศไทยมีการพึ่งพิงการส่งออกในสัดส่วนสูงมากประมาณกว่าร้อยละ 80 ของผลผลิตที่ผลิตได้ทั้งหมด ดังนั้นราคายางพาราในประเทศจึงได้รับอิทธิพลจากการเคลื่อนไหวของราคาในตลาดโลก สำหรับแนวทางในการกำหนดนโยบายและการแก้ปัญหาราคายางพาราอาจแบ่งออกเป็นระยะสั้น และระยะยาว โดยในระยะสั้นอาจให้ความสำคัญกับการบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรเป็นสำคัญ เช่น การรับซื้อสินค้าเข้าเก็บในสต็อก การอุดหนุน การให้ปัจจัยการผลิต เป็นต้น อย่างไรก็ตามสำหรับในระยะยาวแล้วควรมีการแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างการผลิตและการตลาดเป็นสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น

1. การเพิ่มสัดส่วนการใช้ยางธรรมชาติในประเทศแทนการส่งออก เพื่อเพิ่มอุปสงค์ภายในประเทศ โดยสนับสนุนให้เกิดอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยาง เช่น อุตสาหกรรมถุงมือยาง อุตสาหกรรมล้อรถยนต์ ถนนลาดยางที่ใช้ยางพารา รวมทั้งพื้นที่สวนยางที่ปลูกยางพารา เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ยางแท่งและยางแผ่นรมควันเป็นวัตถุดิบหลัก ในส่วนนี้นอกจากจะเพิ่มอุปสงค์ภายในประเทศดังกล่าวแล้ว ยังช่วยลดการนำเข้าจากต่างประเทศอีกด้วย ประกอบกับการเพิ่มสัดส่วนการใช้ยางธรรมชาติในประเทศนี้ จะช่วยลดผลกระทบด้านราคาที่เกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น การเคลื่อนไหวของราคาน้ำมัน ราคายางในตลาดล่วงหน้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตามนโยบายในส่วนนี้รัฐบาลเริ่มดำเนินการไปบ้างแล้วแต่เป็ย็นไปอย่างเชื่องช้า การเกิดอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางมีไม่มากเพียงพอที่จะดูดซับผลผลิตยางพาราได้ ทำให้ในปัจจุบันปริมาณการใช้ยางพาราภายในประเทศจึงยังมีไม่มาก และไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างชัดเจน รัฐบาลอาจสนับสนุนให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนในรูปแบบของการร่วมทุนกับบริษัทในประเทศไทยก็ได้ เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว

2. การส่งเสริมการทำวิจัยและพัฒนา หรือ R&D เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้ายางพารา โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับอุตสาหกรรมปลายน้ำให้มีความสามารถทางเทคโนโลยีมากขึ้น การทำวิจัยและพัฒนาจะนำไปสู่การคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ผู้บริโภคต้องใช้ในการชีวิตประจำวัน และมีการใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตเพิ่มขึ้น

3. การส่งเสริมการแปรรูปสินค้าที่ใช้ยางพาราเป็นวัตถุดิบ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า แทนการขายเป็นสินค้าปฐม เช่น การทำหมอนและที่นอนยางพารา การนำยางพารามาผลิตเป็นพื้น รองเท้าที่มีความยืดหยุ่นสูง รองเท้าบูธ ตุ๊กตายาง เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเพิ่มอุปสงค์ในประเทศแล้ว หากสินค้าติดตลาดและมีความต้องการมากขึ้น ก็จะช่วยผลักดันให้ราคายางพาราปรับตัวสูงขึ้นได้

4. การวางแผนการจัดการด้านอุปทาน เป็นการแก้ปัญหาในระยะยาว เพื่อลดปัญหาสินค้าล้นตลาด หรือ over supply เนื่องจากในระยะที่ผ่านมาประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศจีนมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพารามากขึ้น ทำให้มีผลผลิตยางธรรมชาติออกสู่ตลาดมากขึ้น ในขณะที่อุปสงค์ของยางพารามีการเพิ่มขึ้นช้ากว่าการเพิ่มขึ้นของอุปทาน และนำไปสู่ภาวะที่เรียกว่าสินค้าล้นตลาด ส่งผลต่อราคายางพาราที่ตกต่ำลง ดังนั้นเพื่อบรรเทาปัญหาข้างต้นนี้ รัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนการจัดการด้านอุปทาน เช่น การจำกัดการขยายพื้นที่ปลูกยาง เน้นเพิ่มผลผลิตต่อไร่ รวมทั้งการบริหารจัดการสต็อกยางพาราให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามนโยบายเหล่านี้อาจไม่ใช่เรื่องใหม่ เพียงแต่การปฏิบัติเกิดขึ้นอย่างเชื่องช้า และไม่มีประสิทธิผล ปัญหาจึงมิได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม

